

לא כברוש / יהודה עמיחי

הסיכום נערך ע"י ערן קצב ©

הרעיון המרכזי ומבנה השיר :

השיר עוסק בחיים ובעזיבתם, איך לחיות בעולם ואיך לעזוב אותו. החוויה המרכזית המועדפת ע"י הדובר היא לא להתנשא מעל בני האדם, אלא לחדור לתוכם, להפוך להיות חלק מהם ולחיות דרכם. החיים בעלי העוצמה וההשפעה הם לא להיות מורם מהעם אלא לחיות מתוך העם. הדובר בוחר שלא להיות אחד בולט או הולך בראש המכנה אלא להיות אחד מרבים, לא מתבלט וזה מאפשר לו להיות מגוון וחופשי. גם הדרך המועדפת להיפרד מהחיים היא השקטה והצנועה.

את השיר ניתן להבין כשיר ארס-פואטי – שיר אשר עוסק בעצמו כלומר שיר שמדבר על הכתיבה והשירה. בשיר שלנו כאשר הדובר רוצה ש"ינשמו אותו" ו"ישתו אותו פיות רבים" הוא אינו רוצה שמיעוט מיוחס "המבין בשירה" יקרא את שיריו אלא הרבה קוראים ללא כל הגבלה. בנוסף, ההיטמעות מאפשרת לו להיות חופשי ולכתוב שירה שלא מחויבת להגדרות או דרישות קפדניות. כלומר, הוא לא מחויב למבנה מוקפד ומסודר ונשים לב שהשיר הוא בין 4 בתים אך מספר השורות בכל בית משתנה, האורך של השורות משתנה ואין חריזה כלל. הוא כותב לפי רצונו האישי והוא לא מחויב לאף מסגרת מארגנת (כגון הסונטה).

יש בשיר ארגון על ציר הזמן שני הבתים הראשונים עוסקים בדרך המועדפת לחיות ואילו שני הבתים האחרונים עוסקים בדרך המועדפת למות. בזה אחר זה המשורר מתאר את היציאה אל החיים, דרך החיים, הפרידה מהחיים והמוות (בית אחר בית).

בית ראשון

נשים לב שהמשפטים בנויים כ"לא-אלא" כאשר הנושא שהוא האני הדובר חסר. הנושא הנעלם - האני הדובר הנעלם תואמים את משמעות השיר בכך שהדובר רוצה להעלם, לא לבלוט ולהיטמע בקרב האנשים. הדובר אינו רוצה להידמות לברוש אלא לדשא. הדובר יוצר דיכוטומיה (מצב מנוגד) בין שני אלו. הברוש מתאפיין בייחודו, הוא נמצא לבד בנוף ויש לו נוכחות בולטת ומוצקה. לעומת זאת, הדשא מתאפיין בריבוי, הוא מורכב מהמוני עשבים קטנטנים שאף אחד לא יתבלט וכך נוכחותו של כל עשב מתמזגת בקרב ההמון. הדובר מבקש להתחבא כמו ילד במשחק מחבואים, זהו משחק רגיל, פשוט שאותו משחקים ילדים רבים בכל מקום.

"לא כברוש" מאת יהודה עמיחי

לא כברוש,
לא בבת אחת, לא כולי,
אלא כדשא, באלפי יציאות זהירות- ירוקות,
להיות מוסתר כהרבה ילדים במשחק
ואחד מחפש.

לא כגבר היחיד,
כבן-קיש, שמצאוהו רבים
ועשו אותו למלך.
אלא כגשם בהרבה מקומות
מעננים רבים, להתחלחל, להיות שתוי
פיות רבים להיות נשום
כאוויר בשנה ומפוזר כפריחה באביב.

לא הצלצול החד, המעורר
בשער הרופא התורן,
אלא בדפיקות, בהרבה אשנבים
בכניסות צדדיות, בהרבה דפיקות לב.

ואחר כך היציאה השקטה, כעשן
בלי תרועה, שר מתפטר,
ילדים עיניים ממשחק,
אבן בגלגולים האחרונים
לאחר המורד התלול, במקום שמתחיל
מישור הוויתור הגדול, אשר ממנו,
כתפילות המתקבלות,
עולה אבק בהרבה ריבוא גרגירים.

בית שני

הדובר לא רוצה להידמות למלך אלא לגשם. הדובר מציין שהוא לא רוצה להיות "בין קיש שמצאוהו רבים ועשוהו למלך" בכך הוא מרמז לשאל המלך שהיה המלך הראשון של ישראל (עליו נאמר בן קיש ובזמן שהיה עם אתונותיו מצאו אותו אנשים והמליכו אותו), אלוהים התנגד להמלכה זאת וראה אותה כמיותרת, האל טען שהוא המלך היחיד הנחוץ. אכן מלוכתו של שאול נגמרה שלא בטוב. כל זאת מציג את תופעת המלך המורם מהעם כתופעה מלאכותית ומיותרת שאפשר לחיות בלעדיה, בניגוד לגשם ולאוויר שאי אפשר להתקיים בלעדיהם וכמוהן רוצה להיות המשורר. גם בבית הזה בולט הניגוד בין היחיד-מלך, לרבים-גשם, אוויר, פריחה, וכך נמשך הרעיון שהוצג בבית הראשון. הגשם מקביל לדשא, כפי שיש המוני עשבים קטנים, יש גם הרבה טיפות קטנות חסרות יחוד, שכוחן רק ביחד. גם האוויר מורכב מאין-ספור חלקיקים והפריחה באביב מהמוני פרחים קטנים וצבעים, במקומות שונים. הגשם עשוי מטיפות רבות, הוא יורד מעננים רבים, מחלחל במקומות רבים באדמה ונשתה ע"י פיות רבים.

חשוב:

בבית זה עולה המשמעות הארס-פואטית של השיר, במילים: "להיות שתוי", "להיות נשום" ו"להתחלחל" - הדובר שואף להיספג, שישתו אותו שינשמו אותו כלומר שיקראו את שיריו. הדובר אינו רוצה להיות משורר של מיעוט מיוחס (לבלוט כברוש וכמלך) אלא שואף להיות משורר של רבים ששירתו "תתחלחל" אל הציבור כמים וכאוויר שאי אפשר בלעדיהם. בכך שהמשורר לא רוצה לבלוט כברוש אלא להיות רוצה בעל צורה לא בולטת ובעצם לא רוצה להתחייב לשום צורה מוגבלת ומוגדרת של שיר אלא לכתוב באופן חופשי.

בית שלישי

בבית זה מתאר הדובר את הפרדה מן החיים. הוא מתאר אדם אשר מובהל לבית חולים עקב התקף לב, ומתאר צלצול חזק שיעיר את הרופא התורן וכניסה בשער הראשי. הדובר פוסל את התמונה הזאת, כפי שפסל את הברוש ואת המלך, ובניגוד לזה הדובר מעדיף דפיקות קטנות על השער וכניסה צדדית. הוא שוב דוחה את הדרך הבולטת והדרמטית של המוות ובוחר בדרך השקטה הצנועה והטבעית (בשיר אחר של עמיחי הוא כתב: "אני רוצה למות על מטתי").

בית רביעי-המוות

בבית זה מעוצב המוות בשורה של ציורים: עשן מתפזר, שר מתפטר, ילדים עייפים ממשחק (סוגר את התמונה של הבית הראשון) אבן שהגיעה לסוף גלגולה במדרון, והיפה מכולם: "מישור הוויתור הגדול". נשים לב שהאבן הדוממת מחליפה את הדשא, האוויר והגשם, בכך היא מתקשרת לסוף החיים. כפי שחוקי הטבע גורמים לנו להזדקן ולבסוף למוות כך חוק המשיכה פועל גם עליה ולאחר הגלגולים בשיפוע של המדרון היא מגיעה למישור ונעצרת דומם. השיר מסתיים במקום שאליו מגיעים כולם: מישור הוויתור הגדול - זוהי מטאפורה שמתארת את העולם שלאחר המוות. עולם שאין בו מאבקים וניגודים, עליות וירידות, הכל הפך לאבק, וגם האבק כמו הגשם מורכב מרבים אנונימיים, מהרבה גרגירים ולא אחד בודד ונבדל.

ההיבט הארס-פואטי

השיר רומז על העדפותיו של עמיחי כמשורר :
הכותב לא רוצה להשמיע אמירות חזקות, נחרצות וחד משמעיות, הוא לא רוצה להתחייב לצורה מגבילה כלשהי, אלא הוא רוצה לבטא את עצמו בצורה חופשית ובלתי מתחייבת.
הדובר יוצא נגד הדימוי של השירה כדבר כבד ורציני השייך לאנשים מסוימים הוא רוצה להיות משורר נגיש לקוראים רבים שלא כולם בהכרח "מביני דבר".
הוא רוצה ששיריו יגיעו לכולם כמצרך יסוד (אוויר ומים).

אמצעים אומנותיים נוספים

1. מטאפורות ואנלוגיות ניגודיות:
אלו שני האמצעים האמצעיים הבולטים ביותר בשיר, הם משולבים זה בזה שכן הדימויים והמטאפורות באים בצמדים מנוגדים: לא הברוש אלא הדשא, לא המלך אלא הגשם, האוויר והפריחה, לא הכניסה הרועשת בשער הראשי אלא הכניסה הצדדית השקטה.
יש כאן שתי קבוצות של דימויים האחת של דברים בולטים, נבדלים, חריגים ורועשים והשנייה של דברים שכל כוחם מרוכז בעובדה שהם באים ביחד, של דברים חיוניים של דברים שקטים וצנועים.
בשיר ישנם עוד מטאפורות רבות כגון: משחק המחבואים, העשן, השר המתפטר, האבן במדרון וכמובן מישור הוויתור הגדול.
2. מבנה השיר אינו מסודר ואין חריזה כחלק מרצונו של המשורר להיות משוחרר מתבנית מארגנת ולכתוב כרצונו החופשי.